

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

M. Tvllivs Cicero Mannvcciorvm Commentariis Illvstratvs antiquaeq. lectioni restitutus

Continens Epistolas, ad T. Pomponium Atticum, M. Iunium Brutum,
Quinctum fratrem

Cicero, Marcus Tullius

Venetiis, 1583

Alfonso Carafae Praestantissimo Iuveni Antonii Marchionis Montisbelli Filio
Paullus Manutius, Aldi filius, S. D.

[urn:nbn:de:gbv:45:1-770415](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-770415)

ALFONSO · CARAFÆ
PRAESTANTISSIMO · IUVENI
ANTONII · MARCHIONIS · MONTISBELLI
FILIO

Paullus Manutius, Aldi filius, S. D.

IN SVO: quaeque res merito penderetur, Alfonso Carafa, hominum esset in uirtute uigilantium praecleara condicio; contraque, quos auersa a ratione uoluntas ad malas artes, & flagitiosa consilia traducit, cum ijs pessime semper ageretur; eorumque docti exemplo, sapientius deinde alij non modo suis, uerum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim, ut e corruptis seminibus uitiosae fruges, sic a malis exemplis improba studia, a laudabilibus optima nascuntur. uerum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, quae reprehendi iure possunt, procliuiiores, quam ad laudandum, quae laude digna sunt, omnes fere sumus; nec satis aequa lance turpe, & honestum examinamus; quae debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam saepe facimus, ut eas res, easque actiones, quarum causas ignoramus, quaeque recte ne an secus fiant, diiudicare non possumus, accusemus tamen, acerrimaque uituperatione, quae interdum efferi laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonso clarissime, huius initium sermonis temere detulisse: ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo uero communem utriusque nostrum causam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque similiter peccamus. Audis ne tu uoces in Latinae linguae nomen irrupentes, hominum obrectantium, qui rei pulcherrimae scientiam reprehendant, qui nos derideant, ludosque faciant, atque etiam, si dijs placet, odio dignos existiment, quod operae tantum, ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum a consuetudine seiunctus aut, si audis, negligis opinor, magnis non tam fortunae, in qua tamen ipsa multum inest, quam rerum omnium laudabilium praesidijs ad omnia munitus. me uero, humili hominem loco, hac una tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sane, quae ferunt aures meas, uehementer commouent: non quod ea, quibus

utuntur.

utuntur, argumenta firma sint; quae ostendam esse inania: sed quod, ut
eam quisque uirginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram
ab omni labe uelit, sic ego, quasi lutosi maculis adpersam, ac foedatam
eloquentiam, quam semper dilexerim, cum adspicio, sensibus intimis
afficio, sic, ut ferre non possim. Obijciunt illud primum: quatenus
aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinam linguam
obsoleuisse iam, & extinctam paene totam esse: quam enim hodie natio-
nem, ut omnes animo perlustrentur, Latine loqui? quod uero ex ea su-
perfit in libris, minimum id esse, tamquam aliquod inane simulacrum
corporis exanimis: quocirca neque sciri perfecte, cum exiguam partem
libri contineant, neque pronunciarum decenter, cum sermonis usus eua-
nuerit, a nobis posse. Secundo loco statuunt: ut absolute percipi, quod
negant, Latina lingua possit; mirari se tamen etiam atque etiam, cur in-
dustriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus. uitio quidem id
fieri uoluntatis, & iudicij: dignitatem in re tantam non esse, ut haerere
per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremo: ut de per-
fecta cognitione, de dignitate, ac praestantia concedatur; tamen esse,
cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariam. Haec isti: quae spe-
cie aliquid uidentur; ego, re nihil esse, si quando me praesente disputan-
tur, ostendo. conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, at-
que artibus extremum; quo nostra studia cum peruenerint, quiescendum.
sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opi-
nionem? si opinione uulgi: licet propemodum otiose uiuere: mediocria,
quae putantur excellere, quaeramus: id satis est: illa summa, ubi sum-
mum decus habitat, quae uulgus ignorat, omittamus. si extremum il-
lud esse uolumus, quo peruentum cum est, progredi longius non licet:
moderata studia non dantur. perfectam enim scientiae laudem adipisci,
maximi operis est: itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit
una, sapiens nemo umquam se putauit esse consecutum. exstant, littera-
rum clarissimis testata monumentis, exempla summorum philosopho-
rum; qui cum aetatem in abditarum rerum perscrutanda notitia contri-
uissent, multaq. partim legendo, partim cogitando praeclara & eximia
reperissent; latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, ue-
ritatem, & aliquid sibi, atque adeo multum esse quaerendum existima-
bant. Eadem nunc, aut certe similis admodum nostra ratio est. Quaerimus
id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non assequemur. esto:
uerum tamen, quo plus, ut assequamur, contenderimus. eo scilicet
propius, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris, & industriae
terminus tamen statuendus aliquis est. concedo: sed hoc quidem, si di-
ligenter attendatur, nihil aliud est, quam perfectum ipsum definire. hoc
enim ad unum nostri labores intenduntur: hoc unum nostra spectat in-
dustria. perfectum autem ipsum ego mihi certe ab hominibus imperitis
definiri nolo. definiant ij, quibus uxor magistris, Cicero, Caesar, Te-
rentius, Plautus; quorum ex libris, quae Latinae linguae sit elegantia,
quae

quae ubertas, quae uis, facile possum intelligere. quae si, non dico quanta sunt, (impressa enim esse uideo) sed si ea mihi magna ex parte comparassem; modum fortasse facerem studio meo: sed, ut inter hos, qui nunc homines uiuunt, aliquid esse uideamur, nihil tamen, si uere de nobis ipsis iudicare uolumus, prae illis uiris, quorum exstant satis multa scripta diuinitus, nihil inquam plane sumus. quare, quod ad scribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronuntiatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipsis, qui tum Romae uiuebant, eandem pronuntiandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in urbem, illecti spe summorum magistratum, quod habuit illis temporibus praemium eloquentia, oratores, ex uniuersa Italia. causas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono uocis dissimiles, pronuntiatione diuersi: suam tamen quisque, pro eo, quantum quisque ualebat ingenio, laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires, Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen a forensi opera, & a iudicijs propterea quisquam est exclusus, quia minus Romane, hoc est, quia minus apte, minus ue decenter, pronuntiaret. nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua est ne omnium in disiectis & longinquis urbibus simillima pronuntiatione? mehercule ne in iisdem quidem. Venerijs enim (domestico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur Latina lingua, si, quod in ceteris linguis usu uideamus euenire, ut non modo diuersis, uerum etiam iisdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei praecipuum opponatur: cuius etiam magnis ac praestantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum aequitatis esset. Secundum erat de dignitate. in quo, non tam equidem quid ipse respondeam, quam quid istos in hanc mentem impulerit, quaero. Ita ne? dignitatem Latinae litterae non habent? humiles, & obscurae sunt litterae illae, quae populi Romani nomen extollunt, atque illustrent? quae summorum imperatorum fortiter & praeclare gesta per omnes gentes cum laude disseminant? quae maiores opes, quam ulla umquam lingua, maiora suorum meritorum praemia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptae? Sed ineptus sim, si me patronum Latinae linguae profitear: quae tantum possidet eloquentiae, ut, ipsa sua causam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia uindicare possit. Nunc, quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema in acie subsidium firmissimum, collocant, uideamus in eo quantum roboris ac neruorum sit, plus enim est fortasse, quam ut contemnerem, minus certe, quam ut pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, uiget usus Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum est. si quid igitur in Latinam linguam studij confertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua utor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quaecumque necessaria non sint, propterea spernenda esse omnia, atque explodenda; deinde, si spectetur utilitas, ita Latinam utilem esse linguam, ut etiam necessaria

uideatur. Quae sunt, quae uere & proprie necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq. arcemus, uictus, uestimenta, aedes, aut ea, quibus haec parantur; praeterea, in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas, & uigilantia. ex hoc numero Latinam certe non esse linguam, facile concedo. neque enim is ego sum, qui libenter cum ueritate pugnem. Sed praeter haec, quibus hominum uita sustinetur, ac regitur, quam multa sunt, minime necessaria, quae tamen habemus in delicijs, quae amamus, quae etiam honore prosequimur? gemmas, & uasa pretiose caelata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas uestes, textiles picturas, artem in uocibus, & fidibus, odores in unguentis, condimenta in cibis, haec certe, & huius generis sexcenta, non ut necessitati pareret, sed ut sensibus satisfaceret, inuenit industria. quae quin habeant iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quod si, quae sensus iuuant, & laboriose quaesita sunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quae animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum: quid Liuij sublimius historia, quae populi R. bellicam uirtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius disputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate scriptorum: quod genus Romanae litterae desiderant? poetas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros: quae si uera sunt; (sint, necne, res ipsa declarat: ambigere non licet) & si uoluptatem studiosis Latina lingua parit incredibilem; possum istis tribuere, quod uolunt, necessariam uulgo non esse, dum ipsi contra, quod ratio postulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam esse uehementer, atque expetendam. Sed haec ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod eam alterum pollicitur, de utilitate uideamus. Omnes linguae aliarum admittance linguarum, si moderata sit, augentur; si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, ut recipientis naturam sua uis, suaq. magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam etiam aliarum nationum habet partes. causam si quaerimus: non alia, quam earum gentium interuentus, & consuetudo, fuit. quod si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo, (exempli causa dictum a me sit: omen quidem inane esse uolo) sed si earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruerit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis usus; & fortasse aduenticiu illud usque eo ualebit, ut hoc domesticum uincat, suisq. sedibus expellat. quod olim Romanae linguae contigit: quam, multarum aetatum spatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuersis tamen populis Italiam occupantibus, diuersarum linguarum impetus oppressit. Cum igitur lingua linguam amplificet; nostraq. haec Italica, non multis ab

hinc

hinc saeculis orta, nec admodum liberaliter praemiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, ut suis contenta iuribus esse possit: statuo sic, atque concludo; accessionem ei fieri maiorem non posse, quam si cum Latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut ornatio; uerum etiam, quia nulla similior: ex quo sequitur, ut ad coeundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cum per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, si quidem hunc ipsum, quo nunc utimur, auctum, exornatumque sermonem cupimus, magnopere necessaria. Atque haec tu quoque uides, Alfonse ingeniosissime, tuumque iudicium cum mea sententia coniungis. itaque, cum a prima pueritia ad eloquentiae Romanae cupiditatem incumbere coepisses; postea te non ambitio, quae saepe praeclare iacta fundamenta uirtutis euerit, non commodum, non illa, bonis artibus inimica, uoluptas ab hoc studio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumque strepitu aures tuas quotidie personent; sed contines te in tuis perennibus studijs; animumque tum alijs magno principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemque nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paullum Flauium; qui te nouo quodam, planeque admirabili genere disciplinae, abductum a uulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud ueteris Romanae linguae decus facile perducet. quamquam me, nonnumquam de statu Latinae linguae cogitantem, miseratio quaedam acerbo cum dolore tangit: quod ita futurum animo cernam, ut haec, per tot iam saecula, a tot ingenijs, tam diligenter culta, Latine scribendi ratio, quae parentem nostram Italiam nobilitauit, quae tot in nos merita contulit, aetate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitus exstiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quod si rebus inclinatis, iam iamque cadentibus opem ferre quisquam potest; unus est auus tuus, Paullus IIII, Pontifex Max. cuius esse partes uidentur, ut ereptum nobis temporum dicam, an hominum iniuria optimarum artium usum restituat. quem tu quoque finem spectas, ut audio. & quia recte sentientibus numquam praemia defuerunt; ob eam causam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quae summae proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; laetabor primum tua, deinde comunium studiorum causa. qui enim tuos imperus ad laudem nunc uidemus, tuosque plane sensus intelligimus; an, ubi ad istam uoluntatem auctoritas, atque opes accesserint, fore dubitemus, ut a te ipso dissentias. Praestabis Alfonse tu quidem alia praeclara, te ipso scilicet digna, tuaque familia, in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in studio defixos: maxime uero gratiam referes optime de te merita Latinae linguae, eamque paulatim Italia edentem, & ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem, domiciliumque reuocabis. cuius gloriae causa, si mouendus es, monitorum ad te; sin rogandus, supplicem uolui mittere commentarium

rium hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum
tibi studia commendat eloquentiae, in quibus ego per tot annos, utinam
cum aliqua laude, magno certe cum labore uerbor, commendat simul,
paullo tamen uerecundius, se ipsum, & uigilias meas: quarum fructus
mihi erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum, quaesui om-
nino, idq. mihi primum fuit, posteritatis utilitatem; quod est proprium
familiae nostrae: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario
darem, spectauit. tu si probas ea, quae litteris mandamus; si faues indu-
striae, optimeq. te esse animatum erga mea studia significas: ego me, quae
summa sunt, omnia consecutum putabo. Venetijs. c10 12 LVII.

EPISTOLARVM
M. TVLLII. CICERONIS

A D

M. IVNIVM. BRVTVM

Brutiq. ad Ciceronem

ARGVMENTVM

HIVS libri epistolae quia non ita sunt obscurae, ut interpretationis lumen desiderent, non haerebimus admodum in sententijs: non nulla, ad historiam, aut ad eruditionem quae pertineant; quae, ut extra rem propositam fortasse uideantur, utilitatem tamen aliquam habebunt; persequi, & indagare consilium est. Post interitum C. Caesaris, M. Brutus, qui coniurationis in illum particeps, atque etiam auctor, princepsque fuerat, Cretam prouinciam a senatu accepit administrandam; nec ita multo post, plebis concitatae furorem extimescens, urbe cessit; redituque de sperato, cum in Creta non multum neque sibi, neque reip. praesidij putaret esse, intendit animum ad Macedoniam: quam ei Q. Hortensius praetor, Hortensii oratoris filius, facile tradidit. nam Caesar, de Parthica expeditione cogitans, & magistratus in triennium creauerat, & prouincias diuiserat: ex quibus Macedoniam regi a M. Bruto, absoluta praetura, uoluerat. ad eum igitur Macedoniae praefectum Cicero scribit. & sunt etiam ad Ciceronem aliquot, unaque sane praeclara ad T. Pompeium Atticum, Bruti epistola. Ac sciendum est, scriptos esse a Cicerone, praeter eos, qui nunc exstant, multos praeterea epistolarum libros, ad C. Caesarem iuniorem, ad Pansam, ad Hirtium, ad hunc ipsum Brutum. itaque contenti non sumus inscriptione uulgata; neque, librum, tantum, sed, librum primum epistolarum ad M. Brutum, inscripsimus. sicut enim citari a Nonio animaduertimus; qui librum quoque octauum epistolarum ad eundem nominat.